

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКРАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)**

**КИЇВСЬКЕ ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
(КИЇВСЬКА МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК)**

відділення: історія

секція: всесвітня історія

базова дисципліна: історія України

**НАЗВА РОБОТИ: ЗЛОЧИННІСТЬ У СЕРЕДОВИЩІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ОКУПОВАНОЇ НІМЕЧЧИНИ
(1945 – 1946)**

РОБОТУ ВИКОНАВ:

дійсний член МАН

Дрозд Владислав Русланович

12 серпня 1998 р.

учень 11 класу

спеціалізованої загальноосвітньої

школи I-III ступенів № 105

Дарницького району, м. Києва

домашня адреса

контактний телефон

електронна адреса

науковий керівник:

Шевченко Олег Тарасович

кандидат історичних наук

доцент кафедри джерелознавства та СІД

НПУ ім. М.П. Драгоманова

контактний телефон

педагогічний керівник:

Копилова Світлана Вадимівна

вчитель-методист

спеціалізованої загальноосвітньої

школи I-III ступенів № 105

Дарницького району

контактний телефон

**ЗЛОЧИННІСТЬ У СЕРЕДОВИЩІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ОКУПОВАНОЇ НІМЕЧЧИНИ
(1945 – 1946)**

Злочинність у середовищі військовослужбовців Радянської армії на території окупованої Німеччини (1945-1946 рр.)

Дрозд Владислав Русланович, 11 клас, спеціалізована школа № 105, Дарницького району, м. Києва; педагогічний керівник: Копилова Світлана Вадимівна, вчитель-методист; науковий керівник: Шевченко Олег Тарасович, кандидат історичних наук доцент кафедри джерелознавства та СІД Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова

Обрана тема є **актуальною**, адже сьогодні, коли світ засудив не тільки Гітлера, а й Сталіна, коли ми знаємо хто насправді розв'язав Другу світову війну і якою ціною далася перемога в ній, є можливість для більш об'єктивного історичного розслідування.

Мета роботи: дослідити передумови, причини, прояви злочинів військовослужбовців Радянської армії, що вчинялися на окупованій території Німеччини у завершальний період Другої світової війни і перший повоєнний рік.

Об'єктом дослідження є суспільне життя цивільного населення на території радянської окупаційної зони Німеччини 1945-1946 рр.

Предметом дослідження є злочинна діяльність, військовослужбовців Радянської армії по відношенню до місцевого населення окупованої території Німеччини.

На території Німеччини у 1945 - 1946 рр. здійснювались найпоширеніші форми «воєнних злочинів». Злочини проти майна: мародерство, грабіж та злочини проти особи: насильство та вбивства.

Причинами неправомірної поведінки військовослужбовців на території Німеччини були: велике фізичне і моральне напруження у веденні довгострокової війни, пропагандистська діяльність політичної партії, двозначні висловлювання вищого керівництва, різниця у рівнях життя навіть у довоєнний період.

Мародерство та грабіж проявлялися, як з боку самої держави, так і з боку військовослужбовців. Про це свідчать спогади очевидців тих подій, накази та постанови Верховного Головнокомандування СРСР.

Речі, які привласнювали військовослужбовці – годинники, предмети широкого вжитку, дорогоцінні метали, культурні цінності, які служили для власного збагачення.

Падіння військової дисципліни, змусили військове керівництво виправляти становище. Видано наказ за порушення якого військовослужбовці каралися військовим трибуналом, кримінальною відповідальністю, відстороненням від служби, та виключенням із лав партії.

Насильницькі дії військовослужбовців Радянської армії підтверджуються в спогадах очевидців, щоденниках, наказами командирів підрозділів про боротьбу з цими явищами. Сексуальне насилля під час війни має подвійне значення. Воно слугує не лише для приниження конкретної особи, яка його зазнає, а й для демонстрації народіві держави супротивника, що його лідери й армія не здатні захистити його.

Вбивства, радянськими солдатами-визволителями від нацизму, мирного німецького населення - є міжнародним злочином. Вони були чисельними, про що свідчать витяги з документів та свідчень очевидців. Спроби радянської історіографії розділити вбивства на «неправедні та праведні» - благородну ненависть, є сумнівними, а отже потребують подальшого дослідження.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Злочинність радянських військовослужбовців:	
юридичний зміст та історична проблема.....	7
РОЗДІЛ II. Мародерство та грабунки – злочинна практика	
визволителів.....	11
РОЗДІЛ III. Насильницькі дії та вбивства цивільного населення	
військовослужбовцями Радянської армії.....	16
ВИСНОВКИ	23
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	26
ДОДАТКИ	31

ВСТУП

Минув 71 рік, від дня завершення Другої світової війни, але її тяжкі наслідки продовжують бентежити людство. На Ялтинській конференції 1945 р. було схвалено рішення, щодо суду головних воєнних злочинців нацистської Німеччини. Цього ж року, на Нюрнберзькому процесі, СРСР, виступаючи у ролі обвинувача на суді, заклеїв дії нацистської Німеччини проти цивільного населення на території Радянського Союзу, але злочини військовослужбовців Радянської армії на території окупованої Німеччини залишалися таємницею для світової громадськості на довгі роки.

Обрана тема є **актуальною**, адже сьогодні, коли світ засудив не тільки Гітлера, а й Сталіна, коли відкриваються нові архіви та документи, що дозволяють визначити основних винуватців розв'язання Другої світової війни, пізнати якою ціною далася перемога в ній, є можливість для більш об'єктивного історичного розслідування. До того ж залишається відкритим питання про визнання аморальною поведінку т. зв. визволителів авторитетними міжнародними організаціями.

Новизна обраної теми полягає в спробі на основі документальних, архівних даних, спогадів максимально об'єктивно, не заангажовано дослідити прояви злочинної діяльності радянських військовослужбовців на території окупованої Німеччини (1945 – 1946 рр.).

Мета роботи: з'ясувати передумови, причини, прояви злочинів військовослужбовців Радянської армії, що вчинялися на окупованій території Німеччини у завершальний період Другої світової війни і перший повоєнний рік.

Для досягнення мети, були поставлені наступні **завдання:**

- Дати юридичну кваліфікацію та історичну оцінку поняттям «воєнний злочин» та «військовий злочин», здійснити їхню класифікацію.
- З'ясувати причини, прояви, масштаби та наслідки злочинів проти власності, вчинених військовослужбовцями Радянської армії.
- Розглянути історичний контекст, встановити мотивації, суб'єктивну сторону злочинних дій радянських військовослужбовців щодо місцевого населення окупованої території колишнього Рейху.

Об'єктом дослідження є суспільне життя цивільного населення на території радянської окупаційної зони Німеччини 1945 – 1946 рр.

Предметом дослідження є злочинна діяльність, військовослужбовців Радянської армії по відношенню до місцевого населення окупованої території Німеччини.

Хронологічні рамки дослідження окреслюються: нижня межа – 1945 р. вступом Радянської армії на територію Німеччини, що знаменувався масовими проявами злочинної діяльності військовослужбовців проти місцевого населення, верхня межа – 1946 р., час, коли радянським військовим і політичним керівництвом було вжито заходів щодо припинення злочинних дій.

Географічні межі: територія радянської окупаційної зони Німеччини.

Методи дослідження ґрунтуються на поєднанні принципів історизму та об'єктивності. Принцип історизму дозволив на основі розгляду всіх історичних фактів, явищ проаналізувати події про які йдеться в дослідженні, вивчити їх в розвитку з точки зору тодішніх історичних обставин. Принцип об'єктивності дозволив не фальсифікувати факти і не підганяти їх під схему радянської історіографії. Також використаний комплексний підхід сукупності методів: метод текстології, який дозволив інтерпретувати і виявити суперечності в документах які є основною джерельною базою дослідження, існуючі «білі плями»; структурно –діахронний метод допоміг виявити тривалість, частоту історичних подій, що досліджуються; історико-політичний аналіз дозволив співставити відомості різних джерел, відтворити обставини про які йдеться в дослідженні, конкретизувати учасників подій.

Основою **джерельної бази** роботи виступають накази, постанови та розпорядження Верховного головнокомандування армії СРСР [2], [3], [4], [7]. Наказ НКО СРСР № 0409 від 26 грудня 1944 р. «Про організацію прийому та доставки посилок від червоноармійців, сержантів, офіцерів і генералів діючих фронтів у тил країни», встановлює норми та способи відправлення посилок з окупованої території Німеччини в тил [1, с. 138 - 139]. Документом, що розкриває сутність поведінки військовослужбовців Радянської армії, є Директива Ставки Верховного головнокомандування «Про зміну ставлення до німецьких військовополонених та цивільного населення» 20 квітня 1945 р. [5]. Доповідь прокурора І-го Білоруського фронту про виконання вище зазначеної

директиви, в якій зафіксовані факти злочинної поведінки та визначені міри покарання військовослужбовців за скоєні дії [6].

В роботі використані збірники документів: «Русский архив: Великая Отечественная» [1], а також дослідження документів Федерального архіву Німеччини, упорядник – Йохім Хоффман [15].

Безцінним джерелом є спогади очевидців тих подій: офіцера – зв'язківця Радянської армії Леоніда Рабичева [10], сержанта Миколи Нікуліна [9]. Також заслуговують на увагу спогади німецьких жінок, що знаходилися на окупованій території. Зокрема, щоденник Габі Кьопп «Навіщо я народилася дівчинкою?», яка у віці 15 років стала жертвою сексуального насильства радянських військовослужбовців [8].

Історіографію роботи складають: монографія російського дослідника Дюкова А.Р. [11], в якій автор намагається розкрити причини поведінки військовослужбовців Радянської армії, вмотивованими помстою за загиблих друзів, зґвалтованих жінок та смерті дітей на Батьківщині. Разом з тим, автор зазначає, що в більшості випадків радянські воїни змогли подолати в собі ненависть по відношенню до німців, а командування, в свою чергу суворо заборонило насилля та мародерство.

Російський історик Соколов Б. В. [14] підкреслює, що офіційна позиція СРСР передбачала пропаганду гуманного, співчутливого поводження радянських солдат по відношенню до цивільного населення окупованої зони, в той час, як автор, спираючись на чисельні свідчення очевидців про грабежі, гвалтування, мародерство, вбивства радянськими військовослужбовцями доводить протилежне.

Окремо заслуговують на увагу праці німецьких дослідників: Андеаса Коссерта [16] та Нормана Наймарка [17], які на основі спогадів очевидців засвідчують чисельні антигуманні факти поводження радянських солдатів в радянській зоні окупації.

Робота складається із вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (32 найменування), додатків. Загальний обсяг роботи 25 сторінок.

Широке **практичне застосування** результатів дослідження окреслюється, як історичним, так і суспільним аспектом, оскільки людина в умовах війни має керуватися насамперед загальнолюдськими цінностями.

Основні положення роботи **апробовані** в ході VII Всеукраїнських Драгоманівських читань молодих істориків (жовтень 2015 р.). Тези роботи опубліковано в збірнику матеріалів конференції: «Україна в європейській та світовій історії: сучасний науковий і освітній дискурс».

РОЗДІЛ І

ЗЛОЧИННІСТЬ РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ЮРИДИЧНИЙ ЗМІСТ ТА ІСТОРИЧНА ПРОБЛЕМА

Війна – одна із найстрашніших подій у світі. Друга світова війна – найяскравіший цьому приклад. Вона несла за собою смерть, голод, нерозуміння, розпач, що згодом переростали у гнів, злобу, помсту. Для мене є важливим одне висловлювання офіцера-зв'язківця Радянської армії Леоніда Рабичева: «Війна все спише» [10]. Ця фраза концентрує у собі усю гаму психологічного стану людини, військовослужбовця, який опинився на війні. Це як палиця з двома кінцями. З одного боку думки солдата довоєнного періоду – мир, тепло, впевненість у наступному дні, а з іншого – воєнний період, коли він бачить смерть та проявляються його приховані риси. Чим швидше усвідомлюється невідворотність лиха, тим швидше змінюється людина. Еволюціонують уявлення про добро і зло, про злочин і покарання. Те, що шокувало пересічну людину у мирний час – вбивства, насильства – стає буденністю.

За таких умов, ми не здатні передбачити, як себе поведе та чи інша людина. І таке відбулося з усіма солдатами під час війни. Їх думки, розуміння довоєнного періоду, зруйнувалися реальністю війни. Кожен з них бачив смерть близьких, друзів і просто невідомих людей, шукав винних у тому, що відбувалося, та бажав помсти за всю ту біль, що завдала їм і близьким нацистська влада. Тому, коли радянські солдати потрапили на територію Німеччини, вони знайшли собі новий об'єкт для помсти – цивільне населення країни, яке нічим не відрізнялося від інших народів – мали свої сім'ї, життя, будинки, господарство. Не всі військові могли розділити ненависть до свого ворога – нацизму на справедливе покарання агресора. Деякі з них виміщували свою помсту на ні в чому неповинних людях, тим самим підриваючи моральні цінності радянських солдатів, керуючись тими ж методами, якими німці діяли на їх рідній землі. Іншою причиною злочинів проти цивільного населення переможеної країни, було те, що людина зі зброєю, в умовах війни, відчуває себе переможцем, і, як засвідчує історія, далеко не всі можуть не спокуситися владою. Велике значення мало також те, що солдати довгий час були без

нормальних умов життя – достатньої їжі, одягу, статевого життя, тому брак задоволення елементарних потреб штовхав їх на злочин.

Для того, щоб дослідити злочини військовослужбовців Радянської Армії проти цивільного населення Німеччини, треба спочатку визначитись з поняттями «воєнний злочин» та «військовий злочин».

«Воєнний злочин» – це протиправні дії проти цивільного населення або народу під час війни, скоєні однією із ворогуючих сторін чи двох [20, с. 458]. «Військовий злочин» – це злочин проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірочних) або спеціальних зборів [20, с. 460]. Покарання за військовий злочин у кожній країні свій. Покарання за воєнний злочин однаковий для усіх військовослужбовців. Таким чином, під час війни здійснювалися як воєнні, так і військові злочини.

У роботі будуть розглянуті саме воєнні злочини військовослужбовців Радянської армії, скоєні на території Німеччини після перемоги над нацистською Німеччиною.

Історія виникнення поняття «воєнний злочин» не є остаточною, але більшість науковців вважають, що він виник у другій половині XIX ст., коли було прийнято Женевську конвенцію 1864 р. про поліпшення долі поранених і хворих воїнів в діючих арміях та ряд інших документів, що регулювали порядок ведення воєнних дій [19, с. 120]. Власно термін з'явився у 1945 р. у ст. 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі [19, с. 121]. Згодом на Женевській конвенції 1949 р. вперше в історії був створений перелік воєнних злочинів, яких, на даний час, можна виділити близько ста окремих злочинів [19, с. 186].

У роботі досліджено воєнні злочини проти власності: мародерство та грабіж, та особи: насильницькі дії та вбивства, здійснені проти цивільного населення окупованої території Німеччини військовослужбовцями Радянської армії.

Мародерство – воєнний злочин, який полягає у прихованому або відкритому розкраданні на полі бою речей у вбитих і поранених, вчинене військовослужбовцями, що належать до особового складу власних Збройних Сил держави або союзних військ, або до армії супротивника, або цивільними особами [20, с. 84].

Грабіж – злочин проти приватної власності громадянина, який полягає у відкритому викраденні їх індивідуального майна. Викрадення визнається відкритим, якщо воно здійснюється у присутності потерпілого або інших осіб, коли винна особа усвідомлює, що чинить злочин відкрито, а присутні розуміють сутність її протиправних дій [20, с. 89]. Вчинення грабежу можливе у формі: по-перше, відкритого викрадення чужого майна без застосування насильства або погрози його застосування (ненасильницький грабіж). По-друге, відкритого викрадення чужого майна із застосуванням насильства або погрози його застосування (насильницький грабіж).

Насильство – умисний фізичний або психологічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичний, моральний, матеріальний збиток, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою.

У роботі розглядаються найпоширеніші види насильницьких дій: фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство [20, с. 168].

Убивство – умисне або з необережності протиправне заподіяння смерті іншій людині, тобто позбавлення її життя. Убивства – це найважчий злочин проти цивільного населення, часто вони ставали наслідками нанесення тілесних ушкоджень жертвам [20, с. 169].

Отже, незважаючи на введення терміну «воєнний злочин» у застосування на міжнародній арені після Другої світової війни у 1949 р., дії військовослужбовців Радянської армії можна кваліфікувати саме як «воєнний злочин». Проти цивільного населення окупованої території Німеччини вчинялися грабунки, мародерства, насильницькі дії та вбивства, тобто застосовувалися найпоширеніші види «воєнного злочину», визначення яких наведені вище.

Побутова не облаштованість штовхала військовослужбовців на злочин, до того ж посилюваний психологічним чинником. Біль за загиблими товаришами, близькими від рук нацистської армії викликав бажання помститися і це почуття переносили на цивільне населення. Моральний дух військовослужбовців Радянської армії потребував постійного контролю з боку військових командирів. Спокуса скористатися владою, відчувати себе переможцем над населенням окупованої території, перетворювалися в некеровані злочини. Але, військовослужбовці Радянської армії перебували на території Німеччини як

солдати-визволителі, які повинні були знищити нацистську владу і встановити мир, справедливість та демократію. Тому, дії, які входять у протиріччя з ідеалами людяності і гуманізму є злочинами і підлягають засудженню.

РОЗДІЛ II

МАРОДЕРСТВО І ГРАБУНКИ – ЗЛОЧИННА ПРАКТИКА ВИЗВОЛИТЕЛІВ

Перебування Радянських військ на території Німеччини у 1945 р. супроводжувалося зниженням дисципліни особового складу. Радянська людина, опинившись за кордоном, вперше могла побачити і порівняти матеріальний і культурний рівень життя в Німеччині та Радянському Союзі. Письменник – фронтовик В.О. Богомолів, який воював на II – му Білоруському фронті і закінчив війну у Східній Пруссії зазначає: «Опинившись на території Німеччини після чотирьох років кровопролитної жорстокої війни, розрухи, голоду, бійці і офіцери Червоної Армії, на свій подив, побачили сите, влаштоване, благополучне життя звичайного німця, запаморочливу розкіш вілл, замків, особняків, маєтків, побачивши селянські двори: чистоту, охайність, добробут, стада на пасовищах, в сільських будинках шафи і комоди, а в них – одяг, хороше взуття, шерстяні і пухові ковдри, фарфор. Побачивши все це, радянський військовослужбовець відчував незвичну новизну всіх предметів і навколишніх явищ і мимоволі задавався питанням, чого ж їм, німцям, ще не вистачало при такому-то райському житті?» [18, с. 213-214].

Загальна ненависть до німців, незважаючи на накази, постанови, вказівки на зміну ставлення до мирного німецького населення, мимоволі розпалювалася ще більше при зіставленні їх рівня життя – і тих звірств, які вони вчиняли. Порівнюючи це із загальною картиною, залишеного німцями на терені СРСР, де кожен клаптик землі понівечений, народ страждає від голоду, холоду, неможливо було стримати свої емоції. При цьому слід зазначити особливу проблему, створену ідеологічними стереотипами, які нав'язувалися роками, та увійшли в суперечність з реальним життєвим досвідом. Недарма так бентежили політвідділи «нові настрої», коли в листах додому солдати описували життя і побут німецького населення «в рожевих фарбах», порівнюючи побачене з тим, як жили самі до війни, і роблячи з цього «політично невірні висновки» [29].

Політпрацівники намагалися запровадити заходи по підтриманню дисципліни серед солдат, які були морально дезорганізовані від побачених побутових контрастів в

СРСР та переможений Німеччині. Побоювання керівництва були не безпідставні. «У Німеччині ми побачили, що таке цивілізація, – згадував мінометник Н.А. Орлов, – будинки з розкішною, за нашими поняттями і уявленнями, обстановкою. Величезні льохи, заставлені банками з провізією, солониною, компотами, варенням. Їжі в їх запасниках було стільки, що німці ще могли спокійно років п'ять у блокаді просидіти, продовжуючи війну» [19]. Цей різкий контраст не міг залишити байдужими солдатів, які під час війни відвикли від таких речей. Тому реакція настала миттєво. Щоб урегулювати мародерство на ворожій території, зміцнити дисципліну, Ставка Головнокомандуючого видала наказ НКО СРСР від 26 грудня 1944 р. «Про організацію прийому і доставки посилок від червоноармійців, сержантів, офіцерів і генералів діючих фронтів у тил країни» [1]. Але й цей наказ виявився не дуже ефективним. Адже офіцери і вище керівництво, проявляючи хитрість могли перебільшувати, як вагу посилки, так і кількість відправлень протягом місяця. Так, генерал-лейтенант В. Крюков вивіз із Німеччини 132 картини російських художників, раніше викрадені нацистами з українських музеїв, 107 кг срібних виробів, 35 старовинних килимів, діаманти, гобелени, антикварні сервізи, хутра, мармурові та бронзові скульптури, 312 пар взуття, 87 костюмів, а також 78 віконних шпінгалетів, 16 дверних замків і 44 велосипедних насоса [27, с. 69].

Заступник міністра оборони СРСР М.О. Булганін в листі Й. Сталіну в серпні 1946 р. повідомив, що митні органи затримали 7 залізничних вагонів «в цілому з 85 ящиками меблів фірми «Альбін Май» з Німеччини», які підлягали транспортуванню до Одеси для особистих потреб Г.К. Жукова. А ще в одному донесенні Й. Сталіну від січня 1948 р. генерал-полковник держбезпеки СРСР В.С. Абакумов повідомив, що при «таємному обшуку» на московській квартирі Жукова і на його дачі виявлено велику кількість награбованого майна. Саме в числі іншого перераховувалися: 24 золотих годинника, 15 золотих намист з підвісками, золоті каблучки та інші прикраси, 4 000 м вовняних і шовкових тканин, більш 300 соболинних, лисячих і каракулевих шкурок, 44 цінних килима і гобелена, частково з Потсдамського та інших замків, 55 дорогих картин, а також ящики з фарфоровим посудом, 2 ящика зі столовим сріблом і 20 мисливських рушниць [31]. Генерал НКВС І.О. Серов привіз понад 30 кг золота [23, с. 17].

Випадок мародерства згадує Яків Айзенштат, колишній військовий секретар Военного трибуналу 12-ої армії Південного фронту: «Я пам'ятаю, як через багато років після Другої світової війни, коли помер маршал Радянського Союзу І.С. Конєв, між його двома дружинами виник судовий спір про спадщину, з матеріалів судової справи було видно, що вартість лише одних рушниць і вудок, вивезених маршалом з Німеччини, була достатньою для забезпечення безбідного життя сотень людей на сто років вперед» [7, с. 23].

Німкеня Габі Кьопп згадує, як п'ятнадцятирічною дівчинкою опинилася на території підконтрольної Радянській армії: «Дедалі частіше чоловіки, котрі не видаються дуже привітними цікавляться годинниками, називаючи їх «урі – урі». Деякі червоноармійці мають їх уже по декілька й носять на руці як трофеї. Очевидно, наручний годинник для російських солдат є розкіш» [8, с. 47].

Проте, солдати, заходивши різноманітні речі, по-різному вирішували що з ними робити далі. Згадує військовий лікар Н.Н. Решетников: «Якби тільки знав, скільки знищується цінностей «Іванами», скільки спалено чудових, комфортабельних будинків?! А в той же час солдати й праві. З собою на той світ або на цей всього взяти не може, а розбивши дзеркало на всю стіну, йому робиться якось легше, – своєрідне відволікання, розрядка загальної напруги організму і свідомості» [13, с. 94], [Додаток 9].

Грабіж та безглузде знищення предметів розкоші та побуту на ворожій землі служило психологічною розрядкою. І це зрозуміло, адже вийти із війни таким, яким ти був до неї, неможливо. Радянський генерал-лейтенант О. Д. О कोरोков зазначав: «Я особливо хочу виділити питання про небезпеку явищ пияцтва, гонитву за мотлохом, безглуздох підпалів і т. п. Небезпека цих явищ у тому, що вони розхитують військову дисципліну, порядок, організованість» [22, с. 15]. Історія знає багато фактів, коли переможні війська, вступивши на територію противника, розпускалися і ставали вже не тими військами, якими були до того. В чому полягає небезпека цих явищ? Відповідь на це запитання знаходимо у генерала: «Люди втрачають вигляд воїнів Червоної Армії, орієнтуються на легку здобич, на легке життя. Був такий факт, коли всі обози в одній частині виявилися забитими шовками, скатертинами та іншим мотлохом, а боєприпасів було тільки ½ боєкомплекту, і коли було треба «дати вогонь», то зробити цього не змогли.

Ми зможемо опинитися в таких умовах, коли німець збере кулак і завдасть сильного контрудару» [22, с. 16].

У наказі № 006 Військової Ради II – го Білоруського фронту від 22 січня 1945 р. констатовалося, що «поряд з пограбуваннями, мародерством, підпалами спостерігається масове пияцтво, машини завантажені всілякими предметами домашнього побуту, захопленим продовольством і цивільним одягом до такої міри, що стали тягарем для військ, обмежують свободу їх пересування і знижують ударну силу танкових з'єднань». «Про карети, циліндри і парасольки» згадувалося в наказі командувача I – го Українського фронту маршала І.С. Конєва від 27 січня 1945 р., де зазначалося, що в ході перевірки було виявлено танки, забиті награваним мотлохом до такої міри, що не залишалося місця для екіпажу [30, с. 27].

Схожу думку ми знаходимо у листі 11 лютого 1945 р. радянського офіцера Е. Охрименко до брата: «Живемо добре, трофеї хлопці приносять, дістають», а 22 лютого вона нехитро зізналася: «Мамочко, є в мене на прикметі гарненький хлопчина, і любить він мене, і я його люблю. У нього, мамочко, своє легкове авто і вже валізи набиті трофеями, одягом і взуттям, і все для мене. Так що з чоловіком чудовим приїду додому» [13, с. 90-91].

Не залишилися поза увагою злочинні прояви поведінки радянських воїнів на окупованій території і серед західноєвропейських істориків. Зокрема, британський історик Макс Гастінгс зазначав: «Гонитва за трофеями набула епічного розмаху. Цьому сприяло те, що у Червоній армії існував порядок, згідно з яким кожен солдат раз на місяць міг відправляти додому посилку з трофеями. До СРСР відправлялося все: їжа, напої, худоба, одяг» [24, с. 89].

Особливо вражає подібна поведінка серед командного складу Радянської армії. Приміром, Герой Радянського Союзу, що користувався прихильністю Сталіна, звернувся до нього за сприянням, у вивезенні цінного майна. Сталін не перешкодив грабежу, але бажаючи показати свою абсолютну владу і вважаючи неприпустимим звернення до нього з незначного приводу, надіслав телеграму: «Надати контейнер – «полковнику» [7, с. 23]. Таким чином, генерал-полковник перетворився на полковника, але отримав можливість вивести награване майно ціною власної кар'єри.

Щодо масштабів награвованого та вивезеного радянськими військовослужбовцями з території Німеччини, варто зазначити, що наприкінці війни, були організовані цілі підрозділи держчиновників, що займалися питаннями трофеїв – трофейні батальйони і роти [2], [Додаток 2]. СРСР відмовився від військових репарацій у грошовому еквіваленті. Сталін вирішив не брати участь в поділі золотого запасу і банківських архівів гітлерівської Німеччини під міжнародним наглядом. Москва воліла мати вільну руку і стягувати трофеї з Німеччини.

Російські дослідники М. Семиряга і Б. Книшевський наштовхнулися в 1990–і рр. на офіційні дані Головного трофейного управління СРСР, під приводом відшкодування втрат, завданих німецькою армією. Лише державні трофеї ледве вмістилися в 400 000 вагонів. Обмежимося деякими деталями. Було перевезено 2 885 заводів і 96 електростанцій [22, с. 315]. Серед вивезених вантажів були: сотні тисяч голів худоби, кілька мільйонів тон зерна, картоплі, овочів та ін., а також речі побутового призначення (килими, меблі, годинники, роялі та ін.), які за даними українського дослідника О. Чеславського ніколи пізніше не використовувалися державою. Їх за символічними цінами розподілили серед радянської номенклатури [31, с. 23].

Отже, мародерство та грабіж, під виглядом відшкодувань, проявлялися як з боку самої держави, так і з боку військовослужбовців. Звичайно, такі дії не можна порівняти із тим, що пережило радянське населення перебуваючи під окупаційним режимом німецької влади. Тим не менш вони, на мою думку, виступають злочинами з правової точки зору, до того ж часто грабіж супроводжувався насильницькими діями.

РОЗДІЛ III

НАСИЛЬНИЦЬКІ ДІЇ І ВБИВСТВА ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ

Немає нічого гіршого ніж насилля над людиною. В мирному житті подібні явища є аморальними, кримінальними. Але в стані війни насильницькі дії набирають широкого розмаху і стають буденністю. Не стали виключенням дії військовослужбовців Радянської армії на окупованій території Німеччини у 1945 – 1946 рр. Чому поведінка воїна армії-визволителя народів Європи від нацизму уподібнюється поведінці солдат Вермахту під час окупації Радянського Союзу? По-перше, пропагандистська діяльність засобів масової інформації, повністю підконтрольних радянському керівництву. Відомий сталінський пропагандист, журналіст Ілля Еренбург, який працював в газеті «Червона зірка» неодноразово робив заклики до воїнів помститися німцям за страждання, завдані радянському народові під час Другої світової війни. Зокрема: «Чи вбив ти сьогодні німця?» чи «Силою зламайте расову зарозумілість німецьких жінок, візьміть їх як трофей» [8, с. 141]. По-друге, двозначні висловлювання вищого радянського керівництва могли провокувати насильство. Командуючий III – м Білоруським фронтом генерал І.Д. Черняхівський 12 січня 1945 р. видав наказ: «Дві тисячі кілометрів пройшли ми вперед і бачили знищення всього того, що було створено нами за двадцять років. Пощади не буде нікому, як і нам не було пощади. Не можна вимагати від солдатів Червоної Армії, щоб вони щадили ворога. Вони палають ненавистю і помстою. Земля фашистів повинна стати такою ж пустелею, якою стала після них і наша земля. Фашисти повинні вмирати, як вмирили і наші солдати» [14, с. 72].

У підтвердження поширеної думки командир 153-ої стрілецької дивізії Єлісеєв оголосив військам на початку жовтня 1944 р.: «Ми йдемо в Східну Пруссію. Червоноармійцям і офіцерам надаються такі права: знищення будь-якого німця, вилучення майна, насилування жінок, грабїж. Солдати Російської Визвольної Армії в полон не беруться. На них не варто витратити жодного патрона. Їх забивають або розтоптують ногами» [31]. По-третє, не слід забувати, так звану «економічну причину»: різницю у забезпеченні радянських воїнів і воїнів американської та британської армії, яка впливала на відношення до цивільного населення. Американські солдати забезпечувалися набагато краще радянських. Вони могли «купити» німкеню за пару панчїх чи пачку цигарок. Червоноармійцям самим не вистачало тютюну. Жінці їм часто було нічого

запропонувати, крім мізерного пайка. Тому червоноармійці частіше брали німкень силою» [14, с. 71].

Про те, що випадки насильства на окупований території Німеччини існували, свідчать спогади очевидців тих подій. Офіцер-зв'язківець Радянської армії Леонід Рабичев згадує: «Жінки, матері та їхні дочки, лежать праворуч і ліворуч уздовж шосе, і перед кожною стоїть регочуча армада мужиків зі спущеними штанами. Тих, хто залитий кров'ю і втратив свідомість, відтягують убік, дітей, що кидаються їм на допомогу, розстрілюють. Регіт, гарчання, сміх, крики і стогони. А їхні командири, їх майори і полковники стоять на шосе, хто посміюється, а хто і диригує – ні, скоріше, регулює. А полковник, той, що тільки що диригував, не витримує і сам займає чергу, а майор відстрілює свідків, що б'ються в істериці дітей і старих. До горизонту між гір ганчір'я, перевернутих возів трупи жінок, старих, дітей» [10, с. 62-63]. Разом з тим Л. Рабичев зазначає, що після того, як армія була перекинута зі Східної Пруссії до Сілезії і передана I – му Українському фронту, ситуація докорінно змінилася. На другий день за наказом маршала І.С. Конєва було перед строем розстріляно сорок радянських солдатів і офіцерів, і жодного випадку згвалтування і вбивства цивільного населення більше в Сілезії не було [10, с. 64].

Микола Миколайович Нікулін – ветеран Радянської армії, закінчив війну у званні гвардії сержанта у Берліні, згадував: «Вони замкнули господаря і господиню в комору, а потім почали всім взводом, по черзі, псувати малолітніх хазяйських доньок» [9, с. 184].

Габі Кьопп, німецька дівчинка, написала у своєму щоденнику: «Чоловік тягне мене до сараю на іншому боці двору, напроти нашого будинку, і заштовхує у двері. Там є ще другий. Тоді у шістнадцять років, я не знайшла слів, щоб описати пережите приниження. Проте ніколи не забуду, я з якою відразою, гнівом виривалася. Яка лють збурила мою душу. І про насильство теж не забуду. Це дві тварини» [8, с. 70]. Габріелле Кьопп розказала світові про своє приниження тільки у 1990 р., написавши книгу, на основі власного щоденника, – спогадів про пережите насильство і неодноразове гвалтування [8, с. 129], [Додаток 8]. У віці 80 років, проживши, як каже вона сама «напівжиття» (адже їй так і не вдалося розвинути в собі почуття любові), переживши нервовий зрив та пройшовши курс психоаналізу, провівши безліч безсонних ночей та завершивши

викладацьку діяльність на посаді професора фізики, знайшла в собі мужність розказати про пережите світові.

Варто зазначити, що радянська влада офіційно визнавала факти насильства. З донесення члена військової ради I – го Українського фронту начальнику головного політичного управління Робітничо-Селянської Червоної армії (РСЧА) про політичну обстановку на зайнятій території Німеччини в смузі військ фронту від 4 квітня 1945 р. дізнаємося: «Окремі випадки свавілля, особливо факти згвалтування жінок, тримають німців у постійному страху та напруженні» [6], [Додаток 3]. У донесенні начальника геологічного відділу 8-ї гвардійської армії начальнику політичного управління I – го Білоруського фронту про ставлення радянських військовослужбовців до німецького населення від 29 квітня 1945 р. зазначено: «Військові коменданти стверджують, що в останні дні різко зменшилася кількість випадків пограбувань, згвалтування жінок та інших аморальних явищ з боку військовослужбовців. Реєструється по 2 – 3 випадки в кожному населеному пункті, в той час як раніше кількість випадків, аморальних явищ було набагато більше» [4], [Додаток 4].

У спецповідомленні Л. Берії, Й. Сталіну та В. Молотову від 17 березня 1945 р. йшлося про недостойну поведінку військовослужбовців: «3 лютого ц. р. в наше містечко увійшли передові частини Червоної Армії, солдати увірвалися до нас у підвал і, наставивши зброю мені та іншим двом жінкам, наказали вийти у двір. У дворі 12 солдатів мене по черзі згвалтували, решта солдат вчинили так само з моїми сусідками» [21, с. 175].

Ці донесення цілком підтверджуються документами німецьких військових архівів. 10 лютого 1945 р. на бік противника перейшов капітан Б., командир батальйону 510-го стрілецького полку 154-ї стрілецької дивізії. Свій вчинок – досить неординарний для останніх тижнів війни – він пояснив тим, що застрелив двох своїх підлеглих, захоплених в момент групового згвалтування німецької дівчинки, і «не міг більше дивитися, як червоноармійці поводяться з цивільним населенням». Взятий у полон молодший лейтенант з 287-ї стрілецької дивізії на допиті показав, що кілька офіцерів його частини, які спробували перешкодити насильству над цивільним населенням, були застрелені оскаженілими червоноармійцями. Навпаки, капітан Є., командир батальйону зі складу 4-го гвардійського танкового корпусу 2 лютого 1945 р. застрелив свого підлеглого, який

спробував було заступитися за зґвалтовану капітаном Е. жінку. У селищі Герман, зайнятому частинами 91-ї гвардійської стрілецької дивізії, радянський військовий комендант з метою порятунку німецьких жінок від насильства зібрав їх у приміщенні церкви і виставив озброєну охорону, якій було наказано в разі необхідності стріляти по червоноармійцям [30].

Таким чином, серед військовослужбовців Радянської армії існували випадки сексуального насильства. І, як наслідок, у військах спостерігається падіння військової дисципліни, безладдя, дезорганізація, виникає ненависть і супротив цивільного населення. Тому Народний Комісаріат Оборони 20 квітня 1945 р. видає наказ «Про зміну ставлення до німецьких військовополонених та цивільного населення», в якому зазначається: «Вимагайте змінити ставлення до німців, як до військовополонених, так і до цивільних. Звертатися з німцями краще. Жорстке поводження з німцями викликає у них боязнь і змушує їх наполегливо чинити опір, не здаючись до полону. Цивільне населення, побоюючись помсти, зорганізується в банди. Таке положення нам не вигідно. Більш гуманне ставлення до німців полегшить нам ведення бойових дій на їх території і, безсумнівно, знизить завзятість німців в обороні» [5], [Додаток 5]. За недотримання наказу солдати та офіцери Червоної Армії несли покарання.

У доповіді військового прокурора I – го Білоруського фронту Військовій раді фронту про виконання директив Ставки Верховного Головнокомандування і Військової ради фронту «Про зміну ставлення до німецького населення» від 2 травня 1945 р. знаходимо наступні факти: «Начальник штабу 278-го стрілецького полку 175-ої стрілецької дивізії підполковник Лосєв послав підлеглого йому лейтенанта в підвал, де ховалися німці, щоб той обрав і привів до нього німецьку жінку. Лейтенант наказ виконав, і Лосєв приведену до нього жінку зґвалтував [6], [Додаток 6]. Наказом Військової ради армії підполковник Лосєв був відсторонений від займаної посади і призначений з пониженням. 22 квітня в населеному пункті Шенерлінде командир гармати 695-го артполку 185-ої стрілецької дивізії старшина Дорохін у п'яному вигляді, погрожуючи зброєю, на очах у батьків зґвалтував 15-річну дівчинку. Дорохін арештований і відданий до суду військового трибуналу. 25 квітня завідувач відділу оперативного штабу 79-го стрілецького корпусу лейтенант Курсаков у присутності чоловіка і дітей намагався

згвалтувати літню німкеню. Проти Курсакова порушено кримінальне впровадження [6], [Додаток 6].

Отже, протиправні дії військовослужбовців каралися військовим трибуналом, кримінальною відповідальністю, відстороненням від служби, та виключенням із лав партії, але солдати продовжували скоювати злочини. Показовими є такі цифри: за період з січня до березня 1945 р. було засуджено 4 148 офіцерів Червоної Армії, з них близько 1800 за злочини проти цивільного населення [14, с. 71]. Звичайно, не усі солдати чинили безчинство. Молодший лейтенант Петро Кириченко зазначає: «Питання про помсту фашистам якось відпало саме собою. Не в традиціях нашого народу відіграватися на жінках і дітях, дідах та бабусях. А неозброєних німців-чоловіків, придатних для служби в армії, мені не доводилося зустрічати ні в містах Сілезії, ні пізніше, у квітні, в Саксонії. Ставлення радянських солдатів до німецького населення там, де воно залишалося, можна назвати байдужо – нейтральним. Ніхто, принаймні з нашого полку, їх не переслідував і не чіпав. Більше того, коли ми зустрічали явно голодну багатодітну німецьку сім'ю, то без зайвих слів ділилися з нею їжею» [11, с. 257].

На запитання «Чи можна визначити точну кількість жертв насилля серед цивільного населення Німеччини?», – важко дати одностайну відповідь. «За оцінками німецьких істориків і журналістів, заснованих на даних медичних установ і моргів Берліна, тільки в столиці Рейху було згвалтовано близько 200 тис. жінок (більшість з тих, що завагітніли, звернулися в клініки для абортів) та 10 тисяч були вбиті червоноармійцями», «Для всієї Східної Німеччини, включаючи території, згодом передані Польщі та СРСР, ця цифра піднімається до 2 млн. згвалтованих і 100 тис. убитих» [14, с. 71]. Однак ці данні не мають емпіричного підтвердження. У зв'язку з цим, приходимо до висновку: розглядаючи проблему сексуального насилля, учиненого радянськими військовослужбовцями, можна стверджувати лише про його масовість, подекуди підкріплену реальними цифрами [8, с. 140].

Вбивство є найтяжчим злочином, адже посягати на життя іншої людини ніхто не має права. Загибель військових під час війни – невід'ємна складова, але знищення цивільного населення в ході воєнного конфлікту – це міжнародний злочин. Злочином є й депортації мирного населення, які проводило вище військово керівництво з метою

постачання робочої сили до Радянського Союзу. Про число жертв цивільного німецького населення дають приблизну уяву дослідження Німецького Федерального міністерства у справах вигнанців і Німецького Федерального архіву, які базуються на статистичних даних про кількість населення: «згідно з якими, було вбито 120 000 чоловіків, жінок і дітей, більшою частиною – радянськими солдатами, і ще 100 000 –200 000 загинули у в'язницях і таборах. Більш 250 000 осіб померли в ході розпочатих з 3 лютого 1945 депортацій; і в радянському трудовому рабстві в якості «репараційних депортованих»; і нескінченно багато – в одному Кенігсберзі 90 000 – від нелюдських умов життя при радянській військовій адміністрації; і в наступний окупаційний період [15, с. 134-135]. Звісно, це лише приблизні підрахунки. Не лише поодинокі радянські солдати самовільно розбиралися із німецьким населенням, але й радянське командування віддавало накази про ліквідацію німецьких сімей.

Офіцер Радянської армії Юрій Успенський 24 січня 1945 р. зазначає: «Це відплата за все, що німці натворили у нас. Зараз руйнуються їхні міста, і їх населення дізнається тепер, що це означає: війна!» «Ми дуже ненавидимо Німеччину і німців, – визнав він 27 січня 1945 р. в Штаркенберге, – в одному будинку, наприклад, наші хлопці бачили вбиту жінку з 2 дітьми. І на вулиці часто бачиш убитих цивільних людей. Звичайно, це неймовірно жорстоко – вбивати дітей. Але німці заслужили ці звірства» [15, с. 140].

Офіційне військове керівництво проводило одне розслідування фактів вбивств цивільного населення за іншим. Але менше таких злочинів від одного факту фіксування не ставало. «В окрузі Йоганнесбург, 52 на ділянці 50-ї армії II – го Білоруського фронту, поряд з іншими незліченними вбивствами, виділялося вбивство 24 січня 1945 р. 120 (за іншими даними – 97) цивільних осіб. У сілезькому окрузі Оппельн військовослужбовці 32-го і 34-го гвардійських стрілецьких корпусів 5-й гвардійської армії I - го Українського фронту до кінця січня 1945 р. вбили не менше 1 264 німецьких цивільних осіб. 20 січня 1945 р., після того, як до табору дісталися радянські танки, тут скликали кілька сотен російських чоловіків, жінок і дітей і, як «зрадників» і «пособників фашистів», перестріляли з кулеметів або перемололи гусеницями танків. У Готтесдорфі радянські солдати 23 січня розстріляли близько 270 жителів, включаючи маленьких дітей і 20–40 членів Маріанського братства. Але Йоганнесбург і Оппельн були лише двома з безлічі

округів у східних провінціях Німецького рейху, окупованих частинами Червоної Армії в 1945 р. Шауеркірха, Гомбін, де були «вбиті близько 800 жінок і дітей», з Дітфурт-Філен та інших населених пунктів [15, с. 142].

Підсумовуючи, варто зазначити, що насильницькі дії та вбивства радянськими солдатами – визволителями, цивільного німецького населення – є міжнародним злочином. Вбивства були чисельними, про що свідчать витяги з документів та свідчень очевидців. Спроби радянської історіографії розділити вбивства на несправедливі та справедливі – благородну ненависть, про яку пише газета «Червона зірка» 14 березня 1945 р: «Вогонь ненависті підтримував нас у найважчі дні. Тепер ми в Німеччині. Наша ненависть веде нас до Берліну. Німці думають, що ми будемо робити на їхній землі те, що вони робили на нашій. Ці кати не можуть зрозуміти велич радянського воїна. Ми будемо суворі, але справедливі, і ніколи, ніколи наші люди не принизять себе» [30]. Подібні декларації, на жаль, принципово розходяться з реаліями війни.

ВИСНОВКИ

Друга світова війна стала для людства найкривавішою подією ХХ ст., яка визначила хід подальшої історії на десятки років вперед. Однак до цього часу багато сторінок війни залишаються недостатньо висвітленими, прихованими від широкого загалу, або підлягають фальсифікації. Однією з таких маловивчених тем, є злочини військовослужбовців Радянської армії під час Другої світової війни, на території окупованої Німеччини 1944 – 1946 рр. проти цивільного населення. У відповідності до поставлених завдань ми прийшли до таких висновків.

– У контексті юридичного змісту поняття «воєнний злочин», що діє у міжнародному правовому полі, протиправні дії радянських військовослужбовців усіх рівнів підтверджують це визначення. У свою чергу, в історичній площині, багато чисельні свідчення очевидців подій, накази, постанови вищого керівництва держави слугують підтвердженням злочинного характеру поведінки військових на окупованій території Німеччини.

– Причинами протиправних дій військовослужбовців Радянської армії проти мирного німецького населення, які вчиняли грабіж і мародерство, було прагнення, хоч якимось чином компенсувати свої страждання, тривалий час боротьби з нацистською навалою. Пропагандистська діяльність, сталінського режиму, яка закликала помститися німцям за страждання, завдані радянському народові під час Другої світової війни; двозначні висловлювання вищого керівництва, різюча різниця у рівнях життя німецького та радянського народів, навіть у довоєнний період. До того ж поганим прикладом для військовослужбовців служило командування середнього та вищого ешелонів, що вивозили з території переможеної Німеччини пограбоване. Падіння військової дисципліни, дезорганізація змусили військове керівництво швидко виправляти становище. Тому з'являється наказ «Про зміну ставлення до німецьких військовополонених та цивільного населення», за порушення якого військовослужбовці каралися військовим трибуналом, кримінальною відповідальністю, відстороненням від служби, та виключенням із лав партії. Кількість радянських солдатів, що вчиняли насилля, не є встановленою у повному обсязі, але за період з січня по березень 1945 р. було

засуджено 1800 солдатів та офіцерів Червоної Армії за злочини проти мирного населення на території Німеччини.

– Й. Сталін і військово-політичне керівництво Радянської армії добре усвідомлювали, що військовослужбовцям часто не вистачає «радянського патріотизму», що день від дня наростає втома від війни і, оскільки до високих почуттів було апелювати неможливо, зверталися до пробудження низьких інстинктів: «не можна побороти ворога, якщо ти не ненавидиш його усім серцем». Тому головною метою політпрацівників було «виховання полум'яної ненависті до фашистських окупантів». Насильницькі дії військовослужбовців Радянської армії підтверджуються в спогадах очевидців, щоденниках, а також наказами командирів підрозділів про боротьбу з цими явищами. Сексуальне насилля під час війни має подвійне значення, якщо здійснюється у великих масштабах. Воно слугує не лише для приниження конкретної особи, яка його зазнає, а й для демонстрації народові держави супротивника, що його лідери й армія не здатні захистити його. Тому такі акти насилля, на відміну від здійснюваних у повсякденному житті, відбуваються не потай, а привселюдно. Крім того, здійснення групового згвалтування, посилює трагічний вплив цього злочину на жертву та її психологічний стан.

Визначити реальні масштаби насильницьких дій під час війни складно через важкодоступність і недостатність джерел. У публікаціях подано різну інформацію щодо масштабів цих злочинів під час Другої світової війни, наведені цифри є досить приблизними. Таким чином, розглядаючи проблему сексуального насилля, учиненого радянськими солдатами можна стверджувати про його масовість та в окремих випадках підкріплену реальними цифрами.

Вбивства, радянськими солдатами – визволителями від нацизму, мирного німецького населення – є міжнародним злочином. Вони були чисельними, про що свідчать витяги з документів та свідчень очевидців. Спроби радянської історіографії розділити вбивства на «неправедні та праведні» – благородну ненависть, є сумнівними.

Наслідки протиправних дій радянських військовослужбовців проти цивільного німецького населення, яке в більшості своїй було жертвою нацистської пропаганди, – це тисячі фізично, морально, духовно знищених людей. Відбувалася зневіра у солдата – переможця над нацизмом, який сам діє тими самими методами, які людська мораль

засуджує. Разом із тим, не варто створювати типовий образ солдата – носія викривленої моралі. Як засвідчують джерела, серед радянських військовослужбовців було багато порядних людей.

Війна надзвичайно складний період в історії людства. Її дослідження невичерпна можливість відкрити нові сторінки, що потребують переосмислення для того, щоб людство переконалося в неможливості її повторення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Архіви, документи, мемуари

1. Сборник документов. Русский архив: Великая Отечественная. Т.13 (2 – 3). Приказы Народного комиссара обороны СССР. 1943- 1945 гг. Ф. 4, оп.11, д. 78, л. 491 – 498. Подлинник. № 281. 26 декабря 1944 г. Приказ об организации приема и доставки посылок от красноармейцев, сержантов, офицеров и генералов действующих фронтов в тыл страны. № 0409 – М.: Терра, 1997. – 456 с.
2. Сборник документов. Русский архив: Великая Отечественная. Т.15 (4– 5). Битва за Берлин (Красная армия в поверженной Германии). РФ. Ф. 233. оп. 2380, д. 34, л.534. Зав. копия. № 151. Указание члена Военного совета I – го Белорусского фронта Военному совету 61 –й армии об использовании рабочей силы на демонтажных работах в Германии № ВС/ 00376 20 апреля 1945 г. – М.: Терра, 1995. – 606 с.
3. Сборник документов. Русский архив: Великая Отечественная. Т.15 (4– 5). Битва за Берлин (Красная армия в поверженной Германии). РФ. Ф. 32. оп.11289.д.680, л. 37 – 48. Подлинник. № 149. Донесение члена Военного совета I – го Украинского фронта начальнику Главного Политического Управления РККА о политической обстановке на занятой территории Германии в полосе войск фронта 4 апреля 1945 г.
4. Сборник документов. Русский архив: Великая Отечественная. Т.15 (4– 5). Битва за Берлин (Красная армия в поверженной Германии). РФ. Ф.233. оп. 2374. д. 92. л. 71 – 75. Подлинник. № 159. Донесение начальника политического отдела 8 – ой гвардейской армии начальнику Политического Управления I – го Белорусского фронта об отношении советских военнослужащих к немецкому населению № 0713 29 апреля 1945 г.
5. Сборник документов. Русский архив: Великая Отечественная. Т.15 (4– 5). Битва за Берлин (Красная армия в поверженной Германии). РФ. Ф.236. оп. 2714. д. 390. л. 350 - 351. Копия № 153. Директива Ставки Верховного Главнокомандования командующим войсками и членам Военных советов I – го Белорусского и I – го Украинского фронтов об изменении отношения к немецким военнопленным и гражданскому населению № 11072 20 апреля 1945 г. 20.40.
6. Сборник документов. Русский архив: Великая Отечественная Т. 15 (4-5). Битва за Берлин (Красная Армия в поверженной Германии). РФ. Ф. 233. Оп. 2380. Д. 40. Л. 1—7. Подлинник. № 165. Доклад военного прокурора 1-го Белорусского фронта военному совету фронта в выполнении директив Ставки Верховного

Главкомандования и Военного совета фронта о изменении отношения к немецкому населению 2 мая 1945 г.

7. Айзенштат Я. Записки секретаря военного трибунала. – М.: «ОРИ». 1991. – 129 с.

8. Габі Кьопп. Навіщо я народилась дівчинкою?: сексуальні «подвиги» радянських визволителів / пер. з нім. Юлія Горбач. – К. : Гамазин, 2011. – 160 с.

9. Никулин Н. Н. Воспоминания о войне. – СПб.: Изд. Гос. Эрмитажа, 2008. – 352 с.

10. Рабичев Л. Н. Война все спешет. Воспоминания офицера-связиста 31 армии. 1941-1945. – М.: Центрполиграф, 2010. – 273 с.

II. Монографічна література

11. Дюков А. Р. За что сражались советские люди: «Русский не должен умереть». – М.: Яуза, Эксмо, 2007. – 376 с.

12. Семиряга М. И. Как мы управляли Германией. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЕН), 1995. – 400 с.

13. Сенявская Е. С. Психология войны в XX веке — исторический опыт. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЕН), 1999. – 383 с.

14. Соколов Б. В. Мифическая война. Миражи Второй мировой. – М.: Яуза – Пресс, 2011. – 81 с.

15. Хоффман Й. Сталинская война на уничтожение (1941 – 1945 гг.). Планирование, осуществление, документы. – М.: АСТ, Астрель, 2006. – 360 с.

16. Kossert, Andreas: Kalte Heimat. Die Geschichte der deutschen Vertriebenen nach 1945, München. 2008.

17. Naimark, Norman M.: Die Russen in Deutschland. Die sowjetische Besatzungszone 1945 bis 1949, Berlin. 1997.

III. Періодичні видання

18. Богомолов В. О. Жизнь моя, иль ты приснилась мне? // – М.: Наш современник. 2006. № 1. – 87 с.

IV. Статистично-довідкова література

19. Лисик В.М., Репецький В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. Підручник – Вип.1. – 2009. – 281 с.
20. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія. – К.: "Укр. Енцикл.", 1998. – Т. 1: А – Г. – 672 с.
21. Лубянка. ВЧК—ОГПУ—НКВД—НКГБ—МГБ—МВД—КГБ. 1917 - 1960. Справочник. – М.: МФД, 2006. – 505 с.
22. На Северо-Западном фронте (Сборник). Институт военной истории Министерства обороны СССР. – М.: Наука, 1969. – 190 с.

V. Інтернет – джерела

23. Буркут І. «Країна Чемоданія». [Електронний ресурс] – 07.03.2013. – Режим доступу: <http://versii.cv.ua/new/krayina-chemodaniya/21135.html>
24. Гастинг Макс. Армагеддон: битва за Германию 1944 – 1945 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newzz.in.ua/main/1148841430-maks-gastings-armaged-don-the-battle-for-germany-1944-1945.html>
25. Койфман Г. Орлов Наум Аронович: я помню. [Електронний ресурс]. – 14.17.2006. – Режим доступу: <http://iremember.ru/memoirs/minometchiki/orlov-naum-aronovich/>
26. Мародери-визволителі. Як радянський солдат грабував Європу. [Електронний ресурс]. – 12.05.2015. – Режим доступу: <http://crime.in.ua/statti/20150512/marodery-osvoboditeli>
27. Народецький О. Генерали – мародери. Або як перемога збагатила радянське військове керівництво. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravda.kr.ua/politik/generali-maroderi-abo-yak-peremoga-zbagatila-radyanske-vijskove-kerivnictvo>
28. Реут Р. Г. Пусть женщины станут вашей добычей. [Електронний ресурс]. – 22.02.2005. – Режим доступу: <http://inosmi.ru/world/20050222/217403.html>
29. Сенявская Е. С. Это наши законные трофеи. [Електронний ресурс]. – 06.11.2013. – Режим доступу: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=240200>
30. Солонин М. Весна победы. Забытое преступление Сталина. [Електронний ресурс]. – 15.02.2009. – Режим доступу: http://www.solonin.org/article_vesna-pobedyi-zabyitoe

31. Чеславский О. Про зверства советских «освободителей» в Европе. [Электронный ресурс].–24.02.2015.– Режим доступа: <http://fakeoff.org/war/pro-zverstva-sovetskikh-osvoboditeley-v-evrope>

32. Будучи в пьяном состоянии. – Режим доступа: <http://oboguev.livejournal.com/2231921.html>

№ 281. Приказ об организации приема и доставки посылок от красноармейцев, сержантов, офицеров и генералов действующих фронтов в тыл страны

№ 0409 26 декабря 1944 г.

Одобен Народным комиссаром обороны СССР

Государственный Комитет Обороны постановлениями за № 7054 от 1 декабря 1944 г. и за № 7192с от 23 декабря 1944 г. разрешил хорошо исполняющим службу красноармейцам, лицам сержантского и офицерского состава, а также генералам действующих фронтов отправку личных посылок на дом.

Отправка посылок может производиться не более одного раза в месяц в размерах: для рядового и сержантского состава — 5 кг, для офицерского — 10 кг и для генералов — 16 кг.

Во исполнение этих постановлений Государственного Комитета Обороны — приказываю:

1. С 1 января 1945 года в военно-почтовых станциях открыть прием личных посылок от красноармейцев, сержантов, офицеров частей, соединений и учреждений, а также от генералов действующих фронтов Красной Армии для отправки в тыл страны.

2. Посылки из подразделений и частей на военно-почтовых станциях принимать от отправителей (красноармейцы, сержанты и офицеры) только при наличии в каждом случае разрешения командира части, соединения или руководителя соответствующего военного учреждения.

3. Прием воинских посылок от красноармейцев и сержантского состава производить бесплатно. От офицерского состава и генералов взимать за пересылку посылок по 2 рубля за килограмм.

Органам военно-полевой почты принимать посылки и с объявленной ценностью: от рядового и сержантского состава — до 1000 рублей, от офицеров до 2000 рублей и от генералов — до 3000 рублей с взиманием страхового сбора по действующему тарифу.

4. Для приема почтовых посылок начальнику Главного управления связи Красной Армии организовать:

а) в составе военно-почтовых станций соединений — отделение почтовых посылок из трех человек;

б) в составе армейских военно-почтовых станций 1-го и 2-го эшелонов — отделение посылок из двух человек в каждой;

в) в составе армейских военно-почтовых баз — отдел посылок из 15 человек;

г) в составе фронтовых военно-почтовых станций первого и второго эшелонов — отделение посылок из двух человек в каждой;

д) в составе фронтового военно-сортировочного пункта — отдел посылок из 20 человек.

Для формирования перечисленных выше отделов и отделений почтовых посылок увеличить штатную численность военно-почтовых станций дивизии, корпуса, армии и фронта на одного офицера в каждой, а штатную численность фронтового военно-сортировочного пункта увеличить на пять офицеров. Остальной состав отделов, отделений посылок укомплектовать до установленного штата за счет существующей численности военно-почтовых органов дивизий, армий и фронтов.

5. Отправку посылок из военно-почтовых станций соединений до военно-почтовых баз армий и от армейских баз до фронтовых военно-почтовых сортировочных пунктов производить транспортом соединений, армий и фронтов. Командирам соединений, военным советам армий и начальникам тыла фронтов, помимо предоставления транспорта для перевозки посылок, выделять для сопровождения посылок необходимую охрану. [345]

6. Перевозку воинских посылок с фронтовых почтово-сортировочных пунктов для сдачи органам Наркомата связи производить специальными военно-почтовыми поездами.

Начальнику Главного управления связи и начальнику тыла Красной Армии, совместно с НКПС, сформировать и материально обеспечить по одному поезду для 1-го и 2-го Прибалтийских, 1, 2 и 3-го Белорусских, 1, 4, 2 и 3-го Украинских фронтов в составе 15 крытых вагонов и одного людского вагона для обслуживающего персонала и воинской охраны, в общем количестве до 25 человек.

Сформированные военно-почтовые поезда подчинить начальникам связи фронтов.

При скоплении на фронтовых военно-почтовых сортировочных пунктах большого количества посылок военным советам фронтов представлять заявки в НКПС на дополнительное количество вагонов в состав военно-почтовых поездов.

7. Для вывоза воинских посылок из фронтовых военно-почтовых сортировочных пунктов, расположенных в районе железных дорог западно-европейской колеи, начальнику тыла Красной Армии генералу армии т. Хрулеву и начальнику Главного управления связи Красной Армии маршалу войск связи т. Пересыпкину сформировать по вышеуказанному типу военно-почтовые поезда из вагонов западно-европейской колеи и обеспечить перевалку посылок в военно-почтовые поезда отечественной колеи.

8. Воинские посылки из военных почтово-сортировочных пунктов фронтов для передачи их органам Наркомсвязи доставлять военно-почтовыми поездами:

от 1-го и 2-го Прибалтийских фронтов — до станции]. Рига; от 1, 2 и 3-го Белорусских фронтов — до станции]. Минск; от 1, 4, 2 и 3-го Украинских фронтов — до станции]. Киев.

Воинские посылки из частей и соединений 14-й отдельной армии доставлять органам связи в г. Мурманск, а из частей, соединений Ленинградского фронта — в г. Ленинград.

9. Начальнику Главного организационного управления Генерального штаба Красной Армии к 1 января 1945 г. внести изменения и дополнения в штаты органов военно-полевой почты в соответствии с пунктами 4, 6 и 7 настоящего приказа.

10. Начальнику тыла Красной Армии перевести с 1 января 1945 года весь офицерский, сержантский и красноармейский состав, занятый на приеме, доставке и охране воинских посылок, на питание по норме № 1 приказа НКО № 312 1941 г. {292}

11. Начальнику Финансового управления Красной Армии установить с 1 января 1945 г. всему офицерскому и сержантскому составу, работающему по приему и доставке воинских посылок с фронтов, повышенные на 25% оклады содержания.

12. Принять к руководству и исполнению прилагаемую Инструкцию по приему, обработке, пересылке и доставке воинских посылок с действующих фронтов в тыл страны.

13. Командирам частей, соединений и начальникам учреждений действующей армии разъяснить всем военнослужащим Инструкцию о порядке отправки личных посылок из действующей армии в тыл страны.

14. Военным советам фронтов представить мне к 15 февраля 1945 года доклады о ходе выполнения настоящего приказа.

Заместитель Народного комиссара обороны СССР
генерал армии Булганин

[1]

ДОДАТОК 2

№ 151. Указание члена Военного совета 1-го Белорусского фронта Военному совету 61-й армии об использовании рабочей силы на монтажных работах в Германии

№ ВС/00376

20 апреля 1945 г.

[В отношении] упомянутых Вами в постановлении № 014 заводов фронтом сделано представление в ГОКО на предмет их демонтажа и вывоза в СССР.

Просимые Вами 10 тракторов и 300 человек рабочих фронтом выделены не будут, так как фронтные части до предела загружены на демонтажных работах.

Военный совет считает, что 10 тракторов Вы сможете найти из наличного у Вас тракторного парка. Что касается рабочей силы, то надо с максимальной загрузкой использовать имеющиеся в армии 20-й трофейный батальон, 160-й армейский рабочий батальон и 8-ю армейскую трофейную роту.

В случае крайней необходимости, когда армейские части с объемом работ не справятся, нами будет оказана Вам помощь рабочей силой для выполнения конкретных задач.

Член Военного совета 1-го Белорусского фронта
генерал-лейтенант Телегин [2].

ДОДАТОК 3

№ 149. Донесение члена Военного совета 1-го Украинского фронта начальнику Главного Политического Управления РККА о политической обстановке на занятой территории Германии в полосе войск фронта

4 апреля 1945 г.

1. Во второй половине марта войсками фронта занято на территории Германии 10 городов, в том числе 2 областных центра (Ратибор и Нейсе).

Большинство немецкого населения этих районов самостоятельно эвакуировалось или насильно угнано немецкими властями в глубь Германии.

На месте остались, главным образом, старики, женщины и дети.

Перед приходом Красной Армии фашисты вели лживую пропаганду среди немецкого населения о «зверствах», которые якобы будет чинить Красная Армия над немецким населением.

В селах Брайтенвельд, Вольдорф и Ламсдорф фашистскими властями распространялось большое количество ложных фотографий и листовок, в [213] которых показывались «зверства» большевиков над немецким населением в ранее занятых районах Германии.

В одной из таких провокационных листовок было написано: «Действительность сталкивает нас в одной части восточных районов и областей с чудовищными зверствами большевиков. Они не люди, которых можно мерить масштабом цивилизации. Это дикие орды с низменнейшими инстинктами и жаждой крови, которую мы, немцы, ни представить, ни объяснить себе не можем. Они не знают никакой пощады и получили от евреев и еврейских комиссаров свободу убийств и разрушений на немецкой земле. Из чувства дикой радости при виде убийств и мучений беззащитные старики, женщины и дети будут зарезаны, угнаны в рабство, а их добро бессмысленно разграблено и разрушено. Москва уже начала вывозить тысячи немецких солдат на принудительные работы вглубь страны. Этим самым подтверждено твердое убеждение немцев, что планы противника обращены на полное порабощение и уничтожение немецкого народа».

Вот почему немецкое население встречает приход Красной Армии с ужасом и страхом за свое будущее.

Имели место даже случаи самоубийства. Так, при вступлении частей Красной Армии в село Медниц не успевшие эвакуироваться 58 женщин и подростков перерезали себе вены на руках для того, чтобы Красная Армия не забрала их на работу.

Многие из оставшихся немцев пытаются скрыть свою немецкую национальность, называют себя поляками и пытаются разговаривать на польском языке.

Среди оставшегося на месте немецкого населения имеется много пасторов, один из них заявил: «Мне говорили эсэсовцы, что, как только придут русские, немедленно меня повесят. Но я не верил им и теперь вижу, что я прав».

Во все занятые города назначены военные коменданты, которые вводят жесткий оккупационный режим для немецкого населения, наводят строгий военный порядок для военнослужащих Красной Армии, собирают и охраняют трофейное имущество.

Отношение немецкого населения к Красной Армии на ранее занятой территории Германии остается враждебным. Они совершают диверсионные акты и помогают скрываться немецким солдатам, оставшимся в тылу войск фронта.

Так, во время боев немецкое население города Штрэнгау всячески вредило нашим подразделениям. В одну только ночь двадцать раз нарушали связь, из окон

домов платками и флажками указывали расположение наших подразделений и корректировали огонь.

Однако внешне немцы покорны, аккуратно выполняют все поручения и высказывают удовлетворение установленным для них режимом. Так, пастор города Заган Эрнст Шлихен заявил: «Мероприятия, проводимые советским командованием, расцениваются немецким населением как справедливые, вытекающие из военных условий.

Но отдельные случаи произвола, особенно факты изнасилования женщин, держат немцев в постоянном страхе и напряжении.

Однако каждый немец понимает, что судьба тех, кто бежал, тоже не легкая. Поэтому оставшиеся не жалеют о том, что они остались, и надеются, что скоро будет установлен порядок, при котором каждый сможет заниматься своим делом под контролем командования советских войск».

Военные советы фронта и армий ведут решительную борьбу против мародерства и изнасилования немецких женщин.

Остается до сих пор не разрешенным вопросом снабжение продовольствием рабочих, больниц, детских домов и домов престарелых, а также городского немецкого населения.

Немецкое население ряда городов, таких, как Беутен, Глейвиц, Грюнберг и других, голодает, часть пухнет и умирает от голода.

Разумеется, что это не может не повлиять на настроение немецкого населения и отношение его к Красной Армии. [214]

Врач города Грюнберг Фишер заявил: «Мы все готовы работать и выполнять любые распоряжения военных властей, но работать трудно. Я не имею возможности организовать питание больных, которые лежат в моей клинике».

Имеются отдельные случаи положительного отношения части немецкого населения к Красной Армии. Эта часть немецкого населения охотно выдает членов различных фашистских организаций, высказывается против руководящей фашистской клики и их политики. Так, немка села Богенау заявила: «Виновниками войны является Гитлер и его клика. Но всю тяжесть войны приходится переносить населению, которое ничего не может сказать против правительства, так как немедленно будет схвачено гестаповцами. Война Германией уже проиграна. Скорее бы закончилась она, чтобы народ меньше страдал».

Весьма нелестно немецкое население отзывается о Геббельсе. Его считают главным виновником войны с Советским Союзом и поражения Германии.

Жительница села Шмельниц Шайбель заявила: «Геббельс — главный виновник войны, потому что он все время обманывал народ. О России он говорил как о стране, с силой которой немцам не приходится считаться. На самом же деле Россия оказалась самой сильной державой в мире».

Особенно немцы не любят поляков. Эта неприязнь к полякам наиболее остро проявляется в тех немецких районах, которые переданы Польше.

Немцы заявляют: «Лучше мы будем все время находиться под русской оккупацией, чем быть под властью поляков, так как поляки не умеют управлять и не любят работать».

Отношение между немцами и поляками обостряется еще и потому, что польские власти, как только приняли от Красной Армии немецкие районы — сразу же запретили немцам разговаривать на их родном языке и отправлять службу в кирхах, а также ввели телесное наказание за неповиновение.

Это имело место в городах Беутене, Глейвице и Гинденбурге.

2. При отступлении немцы оставляли и оставляют в тылу Красной Армии членов фашистской партии, а также забрасывают различного рода диверсантов, шпионов и агентов гестапо с целью организовывать из оставшихся в тылу фронта немецких солдат отряды, чтобы убивать офицеров Красной Армии, создавать завалы на главных автомобильных дорогах, взрывать линии железных дорог, поджигать автомашины и танки, организовывать саботаж на промышленных предприятиях, отравлять колодцы, разыскивать штаб фронта и штабы армий, изучать силы Красной Армии и их расположение, [узнавать], какие денежные знаки пущены в обращение, какой режим установлен для немецкого населения, куда отправляются трудоспособные мужчины, а также вести агитацию среди немецкого населения против Красной Армии.

Пропаганда среди немецкого населения ведется не только устно, но и посредством печати. Найдена листовка под названием «Немец в оккупированной врагом Верхней Силезии».

В этой листовке написано: «В недалеком будущем Верхне-Силезский промышленный округ возвратится обратно в немецкие руки. Перед отступлением враг будет пытаться разрушить твою родину, уничтожить рабочие предприятия, построенные еще родителями. Таким образом, ты станешь настоящим пролетарием.

Хочешь ли ты этого?

Формируйте из заслуживающих доверие [жителей] Верхней Силезии группы отпора. Приобретайте оружие и держите наготове уже имеющееся у вас. Вредите врагу, где это только возможно. Уничтожайте его танки, мастерские, нападайте на штабы, на связных и курьеров, уничтожайте его связь. Тот, кто сотрудничает с врагом, заплатит своей жизнью».

Террористические диверсионные группы врага действуют главным образом по основным автострадам и на левом фланге войск фронта, в промышленном районе Верхней Силезии. С этими группами немецкие разведывательные органы пытаются установить связь и сбрасывать им с самолетов [215] боеприпасы. Особенно часто появляются немецкие самолеты и сбрасывают боеприпасы в районе Гросс-Вартенберга, Фестенберга, Кротошина, Милича, Трахенберга, Кемпно, Обернигга, Требница, Ельса, Гинденбурга, Беутена и Опельна.

24 марта комендатурой города Обернигк были пойманы диверсанты в количестве 11 человек. На допросе показали, что они были сброшены в составе группы в 110 человек, которую возглавлял немецкий генерал-майор.

Засылаются также диверсанты и шпионы не только немецкой национальности, но и поляки, русские, украинцы, белорусы, казахи и другие, одетые в форму офицеров и бойцов Красной Армии.

Зафиксирован ряд диверсионных актов. Так, в районе деревни Закрау диверсанты убили двух офицеров Красной Армии — уполномоченного контрразведки СМЕРШ 624 шап лейтенанта Лапкина, уполномоченного контрразведки СМЕРШ 946 шап лейтенанта Петухова — и работника СМЕРШ старшего сержанта Ильева. На дороге около села Фрайвальд обнаружены установленные мины, на которых подорвалась одна повозка и ранено три бойца. Около деревни Купер группа немцев захватила и увезла с собой повозку с продовольствием.

Имеют место и такие случаи, когда немецкое командование пытается заслать через линию фронта в тыл наших войск целые подразделения. Так, в марте немцы пытались в районе села Кюршен заслать в тыл наших войск 4-ю танкоистребительную роту в составе 89 человек с целью нарушения нормального подвоза боеприпасов, уничтожения одиночных машин, танков, производства подрыва железных дорог на участке Губен — Гроссен, уничтожения отдельно следующих или отдыхающих небольших групп солдат и офицеров Красной Армии, совершения налетов на небольшие гарнизоны населенных пунктов, установления начертания переднего края, группировки артиллерии и резервов.

Карательные органы ведут решительную борьбу со шпионами, диверсантами и бандами. На 1 апреля органами контрразведки СМЕРШ арестовано агентов военной разведки и контрразведки 361 человек. Кроме того, за период действия войск фронта на территории Германии органами контрразведки СМЕРШ в порядке очищения тыла фронта арестовано 10 689 человек, из них 8421 член фашистской партии и добровольцы фольксштурма.

3. Военные советы фронта и армий продолжают мобилизацию мужчин-немцев в возрасте от 17 до 50 лет, годных к физическому труду.

Немцы всеми средствами пытаются уклониться от мобилизации — уходят в леса и скрываются там или подделывают паспорта. К уклонению от мобилизации призывают немцев заброшенные и оставленные фашистские агенты. В связи с этим военные коменданты проводят прочесывание населенных пунктов, городов и вылавливают мужчин-немцев призывного возраста.

За период с 14 февраля по 1 апреля 1945 г. мобилизовано в трудовые батальоны 41 709 человек, из них отправлено на фронтовой сборный пункт 38 883 человека. Во время мобилизации выявлено членов фашистских организаций и их пособников — 1905 человек и военнослужащих немецкой армии — 2945 человек. За невыполнение приказа о явке на мобилизационные пункты привлечено к суду военного трибунала — 109 человек, из них расстреляно — 92.

Своевременные мероприятия по мобилизации немцев на работы значительно ограничивают возможности гитлеровского руководства организовывать диверсионные и террористические группы, а равно и их деятельность.

4. Войска фронта за время наступления освободили из фашистского рабства десятки тысяч советских граждан и подданных союзных с нами государств. На 1 апреля 1945 г. зарегистрировано и принято на пункты советских граждан 102 000 человек и иностранных подданных — 23 650 человек. Из освобожденных советских граждан мобилизовано в Красную Армию 54 000 человек,

репатрировано на родину — 10 300 человек, оставлено на работе по сбору скота и трофейного имущества — 16 300 человек.

Во время мартовского наступления войска фронта освободили русский [216] лагерь военнопленных №318 около села Ламсдорф, где находилось 15 000 человек. Перед отступлением немцам удалось угнать в глубь Германии из лагеря 10 000 человек, а 5000 человек были освобождены, из них до 2000 человек — больных туберкулезом, калек и истощенных до такой степени, что они не в состоянии ходить. Освобожденные советские граждане рассказали о потрясающей картине систематического, хладнокровного уничтожения фашистами десятков тысяч советских граждан, попавших к немцам в рабство.

В этом лагере была разработана целая система уничтожения людей — голодом, побоями и просто расстрелом на глазах у всех военнопленных.

Бывший военнопленный Петр Иванович Антонов рассказал: «В сентябре 1943 года нас привезли на работу на шахты в городах Гинденбург и Котовице. Здесь нас разбили на команды по 900 — 1000 человек каждая — количество команд соответствовало числу шахт, их было около 70. Всего в этом районе работало около 100 000 русских военнопленных. Работали мы ежедневно по 14 — 16 часов. Весьма частые избиения, плохое питание (выдавали 1,5 литра супа из брюквы и травы, 300 граммов хлеба и иногда по 25 граммов маргарина) , — все это подрывало здоровье людей. Самые крепкие в течение нескольких месяцев превращались в калек. Нередко от побоев наши товарищи умирали прямо в забое. В таких случаях немцы даже не трудились поднимать трупы наверх, их закапывали под землей. Многих заболевших на шахте немцы добивали на месте. Однажды было прекращено снабжение продовольствием больных туберкулезом. Дошло до того, что обезумевшие от голода люди поедали трупы своих же товарищей, а также ремни и ботинки».

Многие из бывшие военнопленных просят как можно скорее помочь им восстановить здоровье и отправить на фронт, чтобы отомстить немецко-фашистским извергам за муки, которые они причинили советскому народу.

Бывший военнопленный Передунов сообщает: «В лагерь несколько раз приезжали представители Власова для вербовки в РОА из военнопленных. Первый вопрос, который они задавали, — пострадал ли кто-нибудь из твоих родственников от большевиков? Однако, несмотря на невыносимый режим, который был в лагере, добровольцев было очень мало».

5. В связи с непрерывными поражениями и отступлением немецкой армии на востоке и западе, потерей Верхней Силезии и Рурского промышленного района, а также нехваткой боеприпасов началось падение политико-морального состояния войск противника — дезертирство, членовредительство и сдача в плен.

Это подтверждается рядом документов начальника генерального штаба немецкой армии фельдмаршала Кейтеля. В одном из документов Кейтель пишет: «На решающей стадии нашей борьбы за существование имеют место случаи перехода отдельных, потерявших честь элементов на сторону противника с целью избежать боя и сохранить свою жалкую жизнь. Этим они не только предают своих

боевых товарищей, но ставят под угрозу военные усилия фронта и тыла и, в конечном счете, — жизнь всех немецких женщин и детей.

Приказываю: немедленно открывать огонь из всех видов оружия по каждому солдату, явно переходящему на сторону противника. Сдавшихся в плен или пытающихся сдаться — немедленно судить и приговаривать к смерти. Семьи приговоренных к смерти перебежчиков отвечают за преступление осужденного имуществом, свободой или жизнью».

В другом документе, посвященном борьбе с членовредительством, Кейтель пишет: «За последнее время участились случаи самоувечья. Борьба с этими явлениями требует особого внимания. Необходимо вести воспитание солдат, но если и это не воздействует на них, тогда нужно использовать все имеющиеся средства наказания, вплоть до расстрела, с немедленным исполнением приговора».

Особенно много случаев дезертирства в немецкой армии. Один из бывших военнопленных Александр Кривомазенко рассказал: «У многих немецких солдат настроение упадническое. Они говорят, что у русских много техники, и никто не остановит их. Поэтому воевать они не хотят, но их заставляют [217] эсэсовцы. Я сам видел, как немецкие солдаты переодевались в гражданскую одежду и дезертировали из армии. Некоторые даже срывали и бросали партийные значки. Я был очевидцем, когда за 3 — 4 дня до прихода частей Красной Армии в село Матцирх на кладбище было расстреляно до 100 немецких солдат за дезертирство».(1)

Весьма тяжелое впечатление произвела на офицерский состав немецкой армии потеря Верхней Силезии. «Потеря Силезии в офицерском корпусе расценивается, — показывает военнопленный капитан Фрон Генрих, — как одна из наибольших потерь немецкой армии, так как Силезия за последнее время по степени своей значимости для Германии важнее, чем Рур. Большое недовольство офицерский корпус высказывает тем, что верховное командование немецкой армии до сего времени не принимает никаких мер, чтобы вернуть этот важный промышленный район. Для этого нужны силы и средства, в которых армия остро нуждается и которых, по-видимому, нет».

Немецкое командование пытается пресечь дезертирство, членовредительство и сдачу в плен и поднять политико-моральное состояние солдат и офицеров как мерами воспитания, так и мерами строгого наказания.

Немецким командованием созданы заградотряды, которым даны большие полномочия.

В одном из документов приказывается: «Офицеры заградотряда должны исполнять свои обязанности без пощады и всеми средствами стараться, чтобы каждый отставший от части солдат возвратился в бой. Все офицеры в должности командира полка являются военными судьями и должны на месте созывать военный суд и все приговоры немедленно приводить в исполнение. Военные суды обязаны принимать строжайшие меры по принципу: кто боится честной смерти в бою, тот заслужил подлую смерть труса».

В другом документе, подписанном командующим 4-й танковой армией Грезером, указывается: «Бои последних дней показывают серьезное ослабление

боевого духа наших солдат, и в первую очередь в небольших, наспех сформированных подразделениях. Мы не можем рассчитывать на их замену, наоборот, мы должны вместе с ними выдержать предстоящие бои.

Отсюда перед нами чрезвычайно трудная задача — всеми силами и средствами поднять снова боевой дух и боеспособность солдат. Этот вопрос настолько серьезен, что требует особого внимания командиров корпусов и дивизий, и особо важные в этом отношении задачи должны поручаться только с их разрешения».

Член Военного совета 1-го Украинского фронта
генерал-лейтенант Крайнюков [3]

ДОДАТОК 4

№ 159. Донесение начальника политического отдела 8-й гвардейской армии начальнику Политического Управления 1-го Белорусского фронта об отношении советских военнослужащих к немецкому населению

№ 0713

29 апреля 1945 г.

В происходящих боях за Берлин бойцы и офицеры проявляют исключительное мужество и отвагу, находчивость и дерзость. Замечательный подвиг совершил 28 апреля заместитель командира по политчасти 117 гв. сп 39 гв. сд гв. майор Кухарев. [229] В 14.00 немцы, находящиеся в тоннелях укрепленного опорного пункта (3-этажный подвал), предложили 2-му батальону 117 гв. сп вести переговоры по вопросу выселения из этих тоннелей гражданского населения, для чего прислали трех своих представителей из гражданских немцев. Переговоры немцы желали вести только с офицерами. Как только стало известно об этом гв. майору тов. Кухареву, он проявил сам инициативу, взял с собой переводчика гв. рядового Эрика и 10 автоматчиков и направился для переговоров. Пришедшие делегаты от немцев привели тов. Кухарева к месту назначения. Из тоннеля вышли комендант, капитан, лейтенант и еще один офицер. Они предложили Кухареву завязать глаза и вести переговоры только после этого. Гвардии майор тов. Кухарев отверг это предложение и предложил вести переговоры на улице. Автоматчиков

Кухарев оставил в стороне, за домом и переговоры он вел только в присутствии переводчика Эрика. Переговоры длились около двух часов. Основное условие было поставлено перед переговорами — положить оружие обеим сторонам. Гв. майор Кухарев положил свой пистолет, а маленький пистолет оставил у себя в руке. После переговоров было выведено мирное население немцев — около 1500 человек. Немцы сказали, что все население надо распустиť. Кухарев с этим не согласился и вышедшее население было оцеплено автоматчиками 2-го и 3-го батальонов.

Когда все гражданское население вышло из тоннеля, немецкий капитан отдал приказание своим офицерам продолжать выполнять приказ Гитлера — сопротивляться до конца — и ушел в тоннель. Тов. Кухарев не растерялся. Он предложил Эрику позвать капитана. Когда капитан пришел, находчивый политрабработник Кухарев вытащил из рукава маленький пистолет и застрелил из него капитана и двух остальных офицеров. Автоматчики 117 гв. сп ворвались в подвал, немцы подняли руки и сдались в плен. Таким образом, было взято в плен 650 немцев. Это были немецкие солдаты и офицеры из школы фаустников. В тоннеле было много складов с продовольствием и вооружением.

Сегодня член Военного совета гвардии генерал-майор Пронин провел совещание военных комендантов. Присутствовало 19 человек. На совещании были заслушаны доклады четырех комендантов о их работе, даны указания на будущее.

Общее мнение всех комендантов — немецкое население в связи с назначением комендантов и бургомистров стало чувствовать себя лучше, увереннее. Коменданты имеют большой авторитет среди населения — к ним обращаются массы жителей с самыми разнообразными вопросами: об организации питания, о разрешении на проезд, о порядке в населенных пунктах и т. п.

Население активно берется за наведение порядка в населенных пунктах. Немцы начинают налаживать местное производство, убирают улицы, разбирают баррикады. Военные коменданты заботятся об организации снабжения населения продовольствием. В населенных пунктах Кёпеник и Рансдорф второй день налажена выпечка хлеба и выдача его по карточкам. Правда, запасов муки и других продуктов в распоряжении комендантов мало — всего на 7 — 8 дней. Военный совет армии разрешил выдать с мяскокомбината около 100 тонн отходов и направить их на снабжение населения. Оружие жители сдают, — главным образом винтовки, патроны и в ряде случаев пулеметы. Совсем мало сдают пистолетов и придерживают хорошие радиоприемники и фотоаппараты, а сдают приемники и фотоаппараты старые, недоброкачественные.

Военные коменданты отмечают, что в последние дни резко уменьшилось количество случаев баракольства, изнасилования женщин и других аморальных явлений со стороны военнослужащих. Регистрируется по 2 — 3 случая в каждом населенном пункте, в то время как раньше количество случаев аморальных явлений было намного больше.

Член Военного совета гвардии генерал-майор Пронин детально разъяснил [230]

комендантам директиву Ставки Верховного Главнокомандования и указания Военного совета фронта об отношении к местному немецкому населению, детально проинструктировал их по основным вопросам работы.

Выступив на совещании, я особое внимание обратил на вопросы повышения бдительности, дал указания о проведении займовой кампании среди служащих комендатур.

В Берлине, в расположении соединений и частей, ведущих боевые действия, до сих пор наблюдаются случаи исключительно плохого поведения военнослужащих. Как и прежде, такие факты отмечаются прежде всего среди артиллеристов, самоходчиков и других военнослужащих специальных частей. Некоторые военнослужащие дошли до того, что превратились в бандитов. Об этом говорит следующий факт, происшедший 28 апреля в расположении 4 гв. ск.

В 23.30 в помещение, где расположился инженер корпуса гвардии полковник Шанин, пытался войти боец, как впоследствии выяснилось рядовой 350-го легкоартиллерийского особого назначения штурмового полка Попов Максим Федорович (зам. командира полка по политчасти майор Васин).

Попов открыл дверь и, выставив впереди себя пистолет, начал осматривать помещение. Полковник Шанин приказал Попову предъявить документы и тут же сделал замечание — почему он вошел без разрешения и не имеет должного воинского вида — шинель в беспорядке, на ремне немецкий кинжал, в руках пистолет, который не положен рядовому, на руках кольца. Вместо того, чтобы стать смиренно перед полковником, рядовой Попов стал материться, заявив: «Не хочу с Вами разговаривать». Полковник Шанин с автоматчиком доставил Попова к начальнику штаба корпуса, где последний также хулиганил, заявляя начальнику штаба: «Чего Вы хотите, если Вам нужно что, я Вам дам». При обыске в карманах у Попова и в голенищах сапог обнаружено: четыре бумажника, игральные карты, 4000 оккупационных марок, 300 польских злотых, 2 пистолета, машинка для стрижки волос, 4 ножа, двое ручных и одни карманные часы, две лупы, одна золотая монета достоинством в 10000 марок, две русские золотые монеты (никалаевские) по 10 рублей, 3 браслета, 11 золотых и простых колец, 11 разных цепочек, две брошки, перламутровый кошелек, бритва, замок, два флакона духов, под шинелью — кожаное пальто.

Безусловно, Попов с целью грабежа ходил по квартирам, забирал ценные вещи и забыл о своих обязанностях воина, превратился в бандита. Попов арестован, ведется следствие на предмет отдачи его под суд военного трибунала. Соцдемографические данные Попова М. Ф. — 1910 года рождения, русский, образование 1 класс, б/п, до войны — шахтер, призван в Красную Армию в марте 1942 года Лисичанским РВК Ворошиловградской области. В документах Попова имеется благодарность за взятие Гдыни и две квитанции на отправку посылок.

Проверка, проводимая работниками политотдела армии, показывает, что в частях началась более решительная борьба с барахольством и другими фактами недостойного поведения военнослужащих. Партийные комиссии ежедневно рассматривают персональные дела коммунистов, замеченных в недостойном поведении. Так, партийная организация управления 28 гв. ск привлекла к

ответственности офицера связи штаба корпуса, члена ВКП(б) майора Терентьева, который во время боя напился пьяным, недостойно вел себя на глазах у местного населения, потерял облик советского офицера. Бюро парторганизации объявило Терентьеву выговор и возбудило ходатайство перед командованием о направлении его на должность командира батальона.

Сегодня в типографии армейской газеты печатается приговор по делу военнослужащего Доманского, который за недостойное поведение осужден военным трибуналом к 8 годам ИТЛ с заменой наказания в частях действующей армии (подробности в политдонесении от 28 апреля с. г.). Приговор будет разослан в части с расчетом, чтобы он дошел до каждого батальона, роты. [231]

Приложение: Арм. газета — 1 экз. {90}

Начальник политотдела 8-й гв. армии гвардии
генерал-майор Скосырев [4]
ДОДАТОК 5

**№ 153. Директива Ставки Верховного Главнокомандования
командующим войсками и членам Военных советов 1-го Белорусского и 1-го
Украинского фронтов об изменении отношения к немецким военнопленным и
гражданскому населению**

№ 11072

20 апреля 1945 г. 20.40

Ставка Верховного Главнокомандования приказывает:

1. Потребуйте изменить отношение к немцам как к военнопленным, так и к гражданским. Обращаться с немцами лучше. Жесткое обращение с немцами вызывает у них боязнь и заставляет их упорно сопротивляться, не сдаваясь в плен. Гражданское население, опасаясь мести, организуется в банды. Такое положение нам невыгодно. Более гуманное отношение к немцам облегчит нам ведение боевых действий на их территории и, несомненно, снизит упорство немцев в обороне.

2. В районах Германии к западу от линии устье реки Одер, Фюрстенберг, далее река Нейсе (западнее) создавать немецкие администрации, а в городах ставить бургомистров — немцев.

Рядовых членов национал-социалистической партии, если они лояльно относятся к Красной Армии, не трогать, а задерживать только лидеров, если они не успели удрать.

3. Улучшение отношения к немцам не должно приводить к снижению бдительности и панибратству с немцами.

Ставка Верховного Главнокомандования

И. Сталин
Антонов [5].

ДОДАТОК 6

№ 165. Доклад военного прокурора 1-го Белорусского фронта военного совету фронта в выполнении директив Ставки Верховного Главнокомандования и Военного совета фронта о изменении отношения к немецкому населению

2 мая 1945 г.

По получении директивы Ставки Верховного Главнокомандования и директивы Военного совета фронта военная прокуратура двумя шифротелеграммами и подробной директивой потребовала от военных прокуроров армий и соединений взять под личный контроль исполнение ЭТИХ особо принципиальных указаний и всеми мерами обеспечивать их выполнение.

Вслед за этим все оперативный состав военной прокуратуры фронта Выехал в армии и дивизии для проведения этой работы. Отдельно силами военной прокуратуры фронта и тыла была организована проверка с целью оказания практической помощи, значительного количества военных комендатур как в армейских, так и во фронтовой тылу.

Вся массово-правовая работа военных прокуроров была переключена на темы, связанные с конфигурацией отношения к немецкому населению. Были разработаны специальные планы проведения массовой и правовой работы, согласованные с политорганами.

В целом ряде армий на основе материалов военных прокуроров изданы специальные приказы с приведения конкретных фактов неправильного отношения к немецкому населению; были вынесены решения о предании виновных лиц суда и т. д.

В этом, примерно, заключается организационная работа военной прокуратуры фронта по обеспечению выполнения директивы Ставки Верховного Главнокомандования и директивы Военного совета фронта.

В отношении к немецкому населению со стороны наших военнослужащих, безусловно, достигнут значимый перелом. Факты бесцельных и [необоснованных] расстрелов немцев, мародерства и изнасилований немецких женщин значительно сократились, тем не менее даже и после издания директив Ставки Верховного Главнокомандования и Военного совета фронта ряд таких случаев еще зафиксирован.

Если расстрелы немцев в настоящее время почти совсем не наблюдаются, а случаи грабежа носят единичный характер, то насилия над женщинами все еще имеют место; НЕ прекратилось еще и барахольство, заключающееся в хождении наших военнослужащих по бросовым квартирам, собиравание всяких вещей и предметов и т. д.

Привожу ряд фактов, зафиксированных в последние дни:

25 апреля в г. Фалькензее был задержан заместитель командира 1-й батареи по техчасти 334-го гв. тяжелого самоходно артполка ст. лейтенант Энчиватов, який в нетрезвом состоянии ходил по домам и насиловали женщин. Энчиватов арестован, дело следствием закончено и передано для слушания в военный трибунал.

Красноармейцы заставы 157-го отдельного погранполка Иванов и Мананков в г. Фронау, будучи в нетрезвом состоянии, зашли в дом одного немца. В этом доме Мананков изнасиловал больную немка Лизелет Люре. [246] 22 апреля с. г. она была изнасилований группой наших военнослужащих, после чего отравил своего сына полутора лет, отравилась ее мать и она сама пыталась отравиться, но была спасена. В состоянии болезни после отравления ее Мананков и изнасиловал. Иванов в это время изнасиловал немка Кирхенвиц. Иванов и Мананков арестованы, дело следствием закончено и передано в военный трибунал для слушания.

Командир минометной роты 216-го стр. Полка 76-й стр. Дивизии ст. лейтенант Буянов самовольно оголосив себя начальником патруля г. Бернау и в пьяном виде останавливал всех проходящих немцев, отбирая у них ценные вещи. Буянов предан суду военного трибунала.

Начальник штаба 278-го стр. Полка 175-й стр. Дивизии подполковник Лосьев послал подчиненного ему лейтенанта в подвал, где скрывались немцы, чтоб тот выбрал и привел к нему немецкую женщину. Лейтенант приказание выполнил, и Лосьев приведенную к нему женщину изнасиловал. Приказом Военного совета армии подполковник Лосьев отстранен от занимаемой должности и назначен с понижением.

22 апреля в населенных пункте Шенерлинде командир орудия 695-го артполка 185-й стр. Дивизии старшина Дорохин в пьяном виде, угрожая оружием, на глазах у родителей изнасиловал 15-летнюю девочку. Дорохин арестован и предан суду военного трибунала.

25 апреля завдел оперативного отдела штаба 79-го стр. Корпуса лейтенант Курсакова в присутствии мужа и детей пытался изнасиловать пожилую немку. Против Курсакова возбуждено уголовное преследование. Можно привести еще целый ряд таких фактов и по вторым соединениям. [6]

ДОДАТОК 7

Виписка з протоколу партійної комісії при політвідділі військ НКВС І – го Білоруського фронту. 20 березня 1945 р.

116

ПАРТИЙНАЯ КОМИССИЯ

При политотделе войск НКВД по ОТ 1-го Белорусского фронта

Действующая армия

Кому

194 г.

Григорий Иванович

№

Выписка из протокола заседания партийной комиссии

№ 14

от 20 марта 1945 г.

В составе членов комиссии: Т.Т. Куперман, Лятчен, Крищенко, Плотников.

СЛУШАЛИ:

ТИМАНОВ Григорий Иванович, член ВКП/б/ с января 1940г., партбилет № 3275642 /находится в политотделе войск/. Родился 1914 года, по происхождению из крестьян, социальное служение, русский, образование среднее. В войсках НКВД с 1941г. В момент привлечения в партийной ответственности - начальник 10 звена 127 погранполка. Военное звание - лейтенант. Имеет партийное взыскание - строгий выговор с предупреждением за систематическое пьянство и потерю морального облика коммуниста.

Партийная комиссия при политотделе 127 погранполка своим решением от 28 февраля 1945г. протокол № 9 исключила ТИМАНОВА из членов ВКП/б/ за систематическое пьянство и позорное поведение.

Дело поступило в ПИ 7.И.45г.

Докладчик тов. КУПЕРМАН.

Дело рассматривается звонко. ТИМАНОВ осужден Военным Трибуналом на 10 лет ИТЛ с направлением в Действующую Красную Армию.

У С Т А Н О В Л Е Н О:

ТИМАНОВ будучи начальником звена, систематически пьянствовал и вел себя позорно.

В июне м-це 1944 года будучи в пьяном состоянии призвал зарезать живым 11-ти летнего мальчика. Призывание было выполнено.

В декабре 1944 года будучи в нетрезвом состоянии нанес побои старшине звена ВОЛКОВУ.

23 февраля 1945 года будучи в состоянии опьянения расстрелял 11 человек, захваченных, из них: два поляка, один француз, 8 немцев.

23 февраля 1945г. под влиянием алкоголя, призвал расстрелять старшего сержанта Красной Армии. Призывание было не выполнено.

22 февраля 1945 года в результате проявленной беспечности, из звена бежало 4 захваченных. Организационные поиски результатов не дали.

23 февраля 1945 года будучи в состоянии опьянения извлек из немца.

ПОСТАНОВИЛИ: Утвердить решение партийной комиссии при политотделе 127 погранполка от 28 февраля 1945г. по делу ТИМАНОВА. За преступное отношение к служебному долгу и морально-бitchовое разложение, ТИМАНОВА Григория Ивановича из членов ВКП/б/ -ИСКЛЮЧИТЬ.

ПАРТИЙНАЯ КОМИССИЯ ПРИ ПОЛИТОТДЕЛЕ ВОЙСК НКВД ПО ОТ РАЙОНА ТИЛА 1-ГО БЕЛОРУССКОГО ФРОНТА

Куперман
/КУПЕРМАН/

Продовольчий стан в Берліні у травні 1945 р. [12]

Сторінки щоденника Габі Кьопф [8]

ДОДАТОК 8

